

НАПРЯМ 1. СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-553-5-1>

PROCESSES AND CHALLENGES OF INCLUSIVE EDUCATION OF ROMA CHILDREN FROM SOCIALLY DISADVANTAGED BACKGROUNDS IN SLOVAKIA

Vansač Peter

*Professor, St. Elizabeth University of health and social work Bratislava,
Institute of bl. M. D. Trčku, Michalovce, Slovakia*

Noga Vladimír

*PhDr., PhD., St. Elizabeth University of health and social work Bratislava,
Institute of bl. M. D. Trčku, Michalovce, Slovakia*

Kenderešová Elena

*Mgr., PhD., St. Elizabeth University of health and social work Bratislava,
Institute of bl. M. D. Trčku, Michalovce, Slovakia*

Socializácia a formovanie osobnej i kultúrnej identity detí z rómskych komunít sa primárne odohráva v rómskych rodinách, kde sa v mnohých marginalizovaných komunitách formuje negatívny postoj k vzdelávaniu.

Vzdelávanie rómskych detí je na Slovensku dlhodobo sledovanou témou. Ich sociálne znevýhodnenie ovplyvňuje ich ďalšie vzdelávanie, preto väčšina rómskych detí končí svoju vzdelávaciu dráhu povinnou školskou dochádzkou a nepokračuje na vyšších stupňoch vzdelávania. Aj keď sa systém vzdelávania tejto sociálne znevýhodnenej skupiny počas posledného obdobia zlepšoval, naďalej má vážne systémové nedostatky, ktoré majú vplyv na vzdelávanie a socializáciu detí v rómskych vylúčených komunitách, a ktoré si preto vyžadujú mimoriadnu pozornosť. Kvalitná výchova a vzdelávanie sa začína v materskej škole a realizuje sa v kontexte školského zákona, Štátneho vzdelávacieho programu a školského vzdelávacieho programu ISCED 0 s prihliadnutím na podmienky školy. V súčasnosti predškolská edukačná prax s rómskymi deťmi zohľadňuje historické a kultúrne danosti rómskeho etnika a zameriava sa na využívanie rôznych foriem a metód pre rozvoj kreativity rómskych detí. Materská

škola, ktorá je začiatkom celoživotného vzdelávania, dáva deťom základ, na ktorom môžu budovať ďalšie vzdelávacie stupne [1].

V rómskych rodinách sa nekladie veľký význam vzdelávaniu. Ružbarský tvrdí, že Rómovia majú svoj vlastný názor na vzdelanie a nepotrebujú teoretické a nepraktické vedomosti. Viac sa zameriavajú na existenčný a skúsenostný postoj k životu prežívanému v prítomnosti. Tento fakt sa odráža aj pri uskutočňovaní výchovno-vzdelávacieho procesu rómskych detí. Rómovia sa nesnažia dosiahnuť formálne vzdelanie, lebo sú skeptickí v jeho praktickom využití, zaujímajú sa viac o neformálne vzdelanie [2].

Ako uvádza Kozoň, dnes už aj u Rómov prevláda jedno- až dvojgeneračná, monogamná rodina, v ktorej sa postupne mení rodinná hierarchia. Dominantné postavenie má ešte stále muž, ktorý sa však stáva finančne závislým od ženy, preto sa aj postavenie ženy postupne pozitívne modifikuje. Muži, ktorí sú dlhodobo nezamestnaní, prestávajú byť živiteľmi rodiny, pretože ženy poberajú sociálne dávky, materské príspevky a prídavky na deti. Ako bolo popísané vyššie, súčasná rómska žena je už rovnocenným partnerom mužovi, v niektorých prípadoch zohráva určujúcu úlohu. Je nositeľkou kultúrnych tradícií a noriem, preto je na rómskych ženách, aby viedli svoje deti k výchove a k hodnotám vzdelania. Postavenie rómskeho dieťaťa nie je jednoduché, pretože po narodení mladšieho súrodenca sa dostáva mimo centra pozornosti [3].

V oblasti vzdelávania rómskych detí žijúcich v segregovaných osadách je problémom dochádzka do školy. Nízke vzdelanie, čo je špecifické najmä pre ženy, ktoré majú často ukončenú iba základnú školu, je často príkladom aj pre ich deti. Miestne ženy majú problém sa zamestnať, pretože aj napriek snahe im chýba potrebné vzdelanie na výkon konkrétneho povolania. Na odstránenie príčin segregácie vo vzdelávaní vláda SR prijala dokument, týkajúci sa vzdelávania Rómov, Stratégiu SR pre integráciu Rómov do roku 2020. Začali sa využívať služby pedagogických rómskych asistentiek či asistentov a pomoc sociálnych pracovníkov v komunitných centrách. Zriaďovanie komunitných centier vo viacerých rómskych obciach prináša pozitívne výsledky, pretože sociálno-výchovná práca a osвета v rómskych komunitách prináša pozitívne výsledky [4].

1. Cieľ výskumu

Vo výskume sme chceli zistiť, aké majú skúsenosti sociálno-výchovní pracovníci s výchovou a vzdelávaním rómskych detí.

Výskumné otázky

VO č. 1: Ktoré faktory vplývajú na vzdelávanie a socializáciu rómskych detí v komunitných centrách?

VO č. 2: Aké podporné nástroje zlepšujú edukáciu a socializáciu detí z marginalizovaných rómskych komunít?

Výskumné metódy

V štúdií sme použili výskumnú metódu kvantitatívneho charakteru. Dotazník vlastnej konštrukcie bol predložený zamestnancom komunitných centier za účelom zistiť vplyv edukácie na socializáciu detí žijúcich v marginalizovaných rómskych komunitách na východnom Slovensku.

Výskumná vzorka

Účastníkmi výskumu boli pracovníci komunitných centier z miest a obcí, kde žije početná rómska komunita (Spišská Nová Ves, Levoča, Veľká Lomnica, Šarišské Jastrabie, Smižany, Krompachy, Rudňany, Michalovce a Sobrance).

Tabuľka 1

Charakteristika výskumnej vzorky podľa veku

P. č.	Vek respondentov	N	%
1.	do 30 rokov	5	10%
2.	od 31 do 40 rokov	16	32%
3.	od 41 do 50 rokov	18	36%
4.	od 51 do 60 rokov	6	12%
5.	nad 61 rokov do 65 rokov	5	10%
Spolu		51	100%

Zdroj: vlastné spracovanie

Z celkového počtu respondentov bolo 45 žien a 5 mužov. Vekové rozpätie výskumného súboru bolo od 30 rokov do 65 rokov s priemerom 42 rokov.

Výsledky výskumu

VO č. 1: Ktoré faktory vplývajú negatívne na vzdelávanie a socializáciu rómskych detí v škole?

Výsledky výskumu poukazujú na to, že deti predškolského veku z marginalizovaných rómskych komunít vstupujú do vzdelávacieho procesu s viacerými znevýhodňujúcimi faktormi v porovnaní s deťmi z majoritnej populácie. Respondenti identifikovali minimálne tri negatívne faktory ovplyvňujúce osobnostný a sociálny rozvoj rómskych detí.

Graf. 1. Faktory vplývajú negatívne na vzdelávanie a socializáciu rómskych detí v škole

Zdroj: Vlastné spracovanie

Najčastejšie uvádzanými faktormi boli nedostatočné komunikačné schopnosti (56 %), zlé hygienické návyky (52 %), obmedzená slovná zásoba (50 %) a temperamentové dispozície (48 %). Menej frekventované odpovede zahŕňali absenciu denného režimu (36 %), nízku mieru trpezlivosti (34 %) a problémy s koncentráciou (8 %). Zistené faktory naznačujú, že znevýhodnenie rómskych detí má prevažne jazykový a sociálno-kultúrny charakter. Jazyková bariéra, obmedzená slovná zásoba a nižšia úroveň verbálnej komunikácie v rodinách s nízkym sociálno-ekonomickým statusom predstavujú významné prekážky v socializačnom procese a ovplyvňujú školskú úspešnosť detí. Výsledky zároveň poukazujú na potrebu včasnej intervencie a systematickej podpory predškolského vzdelávania v marginalizovaných komunitách.

VO č. 2: Aké podporné nástroje zlepšujú edukáciu a socializáciu detí z marginalizovaných rómskych komunít?

Z odpovedí respondentov vyplynulo, že za najefektívnejšie opatrenie považujú zlepšenie spolupráce a komunikácie s rodičmi rómskych detí (76 %). Ďalšími významnými nástrojmi sú zvýšenie počtu asistentov učiteľa (36 %), zavedenie prísnejších pravidiel a postihov pri absenciách detí (34 %) a zlepšenie spolupráce medzi organizáciami a inštitúciami (30 %). Menší podiel respondentov podporuje rozvoj inkluzívneho vzdelávania (24 %) či zrušenie špeciálnych tried (6 %).

Graf. 2. Podporné nástroje v rámci socializácie a edukácie rómskych detí

Zdroj: vlastné spracovanie

Z výsledkov vyplýva, že kľúčovú úlohu pri podpore vzdelávania detí z rómskych komunít zohráva koordinovaná spolupráca medzi školou, rodinou a komunitnými inštitúciami.

Diskusia. Výsledky výskumu potvrdzujú, že neúspešnosť rómskych detí v škole je podmienená najmä nízkym záujmom rodičov o vzdelanie a nedostatočnou znalosťou slovenského jazyka. Selická a Vaňková upozorňujú, že nízka úroveň vzdelania rómskej populácie pramení z častej neznalosti vyučovacieho jazyka, čo potvrdzuje aj Cina, ktorý poukazuje na nízku slovnú zásobu a obmedzené komunikačné kompetencie rómskych detí [5], [6].

Z našich výsledkov vyplýva, že medzi najvýraznejšie faktory znevýhodnenia patrí zlá komunikácia, obmedzená slovná zásoba a nedostatočné hygienické návyky. Tieto faktory sa spájajú so sociálnym prostredím a celkovým nezaujmom rodičov o vzdelávanie detí. Významnú úlohu v tejto súvislosti zohrávajú aj predsudky a nízke Klein, Rusnáková, Šilonová upozorňujú, že problémom zostáva segregácia rómskych detí v špeciálnych školách a obmedzený prístup k predškolskému vzdelávaniu [7]. Zavádzanie nultých ročníkov vnímajú odborníci ambivalentne – na jednej strane zlepšujú jazykové schopnosti a socializáciu detí, no zároveň môžu prehľbovať segregáciu, ak nie sú prepojené s inkluzívnymi opatreniami [8].

Z podporných opatrení respondenti najviac oceňujú činnosť komunitných centier a asistentov učiteľa, ktorí pomáhajú deťom prekonávať jazykové, sociálne a kultúrne bariéry. Komunitné centrá podľa

Citterbergovej realizujú predovšetkým prípravu na vyučovanie, doučovanie, krúžkovú činnosť a preventívne programy. Naše výsledky tieto zistenia potvrdzujú – 64 % respondentov uviedlo, že komunitné centrá sa najviac venujú podpore školských povinností a rozvoju vzdelávacích zručností detí [8].

Sociálni a komunitní pracovníci majú nezastupiteľné miesto v procese socializácie rómskych detí. Ich úlohou je nielen podpora detí, ale aj práca s rodičmi a mladými matkami, ktoré potrebujú pomoc pri dokončení vzdelania a sociálnej integrácii. Čokyna zdôrazňuje, že deti z marginalizovaných rodín vstupujú do školy s výraznými hendikepmi, keďže často nemajú prístup k materskému vzdelávaniu [1].

Z výsledkov je zrejmé, že pre zlepšenie vzdelávacích šancí rómskych detí je nevyhnutné posilniť spoluprácu medzi školou, rodinou a komunitnými centrami, systematicky podporovať pozíciu asistentov učiteľa a rozvíjať inkluzívne prístupy, ktoré zohľadňujú kultúrnu rozmanitosť a potreby rómskej komunity.

Záver. Cieľom predloženej štúdie bolo zistiť skúsenosti sociálno-výchovných pracovníkov s edukáciou rómskych detí a identifikovať faktory a nástroje ovplyvňujúce ich socializáciu a vzdelávanie. Výsledky kvantitatívneho výskumu potvrdili, že inkluzívne vzdelávanie rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia na Slovensku je komplexný a náročný proces, ktorý čelí pretrvávajúcim systémovým a sociokultúrnym výzvam.

Zistilo sa, že najvýznamnejšie prekážky úspešnosti detí v škole majú prevažne jazykový a sociokultúrny charakter, pričom kľúčovými faktormi znevýhodnenia sú nedostatočné komunikačné schopnosti, obmedzená slovná zásoba a slabé hygienické návyky. Tieto faktory priamo súvisia s prostredím marginalizovaných komunít a nízkou mierou participácie rodičov na vzdelávaní.

Kľúčovým zistením, ktoré má priamy dopad na prax, je identifikácia spolupráce a komunikácie s rodičmi ako najefektívnejšieho podporného nástroja. Pre úspešné prekonanie znevýhodnenia je nevyhnutné posilniť systémovú podporu v predškolskom veku, systematicky rozvíjať pozíciu asistentov učiteľa a zabezpečiť kontinuitu sociálno-výchovnej práce v komunitných centrách.

Štúdia zdôrazňuje, že zabezpečenie rovnocenných vzdelávacích šancí pre rómske deti si vyžaduje komplexný, koordinovaný a inkluzívny prístup, ktorý integruje snahy všetkých zúčastnených aktérov – školy, rodiny a komunitných inštitúcií. Iba prostredníctvom takejto synergetickej spolupráce je možné efektívne minimalizovať existujúce bariéry a pretvoriť vzdelávanie na reálny nástroj sociálnej inklúzie.

Bibliografia

1. Čokyna J. A okraje máš kde? Press, 2019. 200 s.
2. Ružbarský P. Sociálny aspekt etnickej minority Rómov. Košice : Viena 2010, 85s.
3. Kozoň A. a kol. Náhľad na tradičnú rómsku kultúru v procese socializácie. SpoSoIntE Trenčín 2016, 242 s.
4. Citterbergová G. Sociálno-výchovná práca sociálneho pedagóga s rómskymi rodinami v podmienkach komunitného centra. In Zborník vedecko-výskumných prác doktorandov Pedagogickej fakulty UMB v Banskej Bystrici, Banská Bystrica 2013.
5. Selická D., Vanková K. Rómska rodina z aspektu rodinnej sociálnej politiky. Nitra 2009.
6. Cina S. Rodinné prostredie a jeho vplyv na školský výkon rómskeho žiaka. In Multimedialný rozmer edukácie a sociálnej práce v rómskych komunitách, Nitra 2009.
7. Klein V., Rusnáková J., Šilonová V. Nultý ročník a edukácia rómskych žiakov. Spišská Nová Ves : Roma Education Fund, 2012. 266 s.
8. Hapalová M., Kriglerová E. O krok bližšie k inklúzií. Bratislava : Človek v tísni – Slovensko, Centrum pre výskum etnicity a kultúry, 2013.